

КРИЗА ПАРТІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО СОЦІАЛІЗМУ НІМЕЧЧИНИ ПІСЛЯ УСПІХУ 1998 РОКУ

Спираючись на німецькомовні документи і матеріали, автор висвітлює наслідки успіху Партії демократичного соціалізму у виборах різних рівнів 1998 року, які призвели до внутрішньопартійної кризи.

Based on the documents and materials in German language, the author highlights the impact of the success of the German Party of Democratic Socialism in elections at various levels in 1998, which led to internal crisis.

Партія демократичного соціалізму є досить суперечливою силою на загальнонімецькій політичній арені. ПДС утворилася з правлячої партії НДР Соціалістичної єдиної партії Німеччини, що стало однією з найбільших перепон у її розвитку як загальнонімецької політичної сили.

Метою статті є дослідження кризових процесів, які мали місце в історії Партії демократичного соціалізму після успішного виборчого процесу 1998 року.

У дослідженні було використано статистичні данні виборчої комісії [3], окремі публікації у німецьких періодичних виданнях [2, 5] а також рубрикації партійних функціонерів [6, 7].

В українській історіографії проблематика ПДС досі залишається поза увагою науковців. Розглядаючи німецьких науковців, то загальною історією ПДС займався Манфред Беренд, якому належить праця по загальній історії ПДС до 2006 року [1]. Слід також виділити праці Геро Нойгебауера і Ріхарда Штоса, які у своїх дослідженнях критично розглядали ПДС з різних сторін, використовуючи соціологічні і політологічні дослідження [9].

27 вересня 1998 року на виборах до німецького Бундестагу 14 скликання ПДС змогла досягти найкращого серед усіх загальнонімецьких голосувань результату. На виборах вона здобула 5,1 % голосів виборців і 36 прямих мандатів. Перше місце отримала Соціал-демократична партія Німеччини [3].

Таким чином, вперше Партія демократичного соціалізму змогла здобути статус окремої фракції. Лідером фракції, як і очікувалося, став Грегор Гізі. Крім того кандидат від ПДС Петра Бласс стала віце-президентом.

Після блискучого для ПДС виборчого процесу 1998 року, партія змогла розпочати свою участь в урядуванні на рівні окремих федеративних земель. Так, на початку листопада 1998 року Партія демократичного соціалізму змогла стати повноцінним партнером у земельному уряді Мекленбурга-Передньої Померанії. Від ПДС в уряді федеративної землі було задіяно три міністри. Між ПДС і СДПН було підписано перший коаліційний договір. Згідно з ним Хельмут Хольтер, Мартіна Бунге і Вольфганг Метлінг ставали міністрами федеративної землі ФРН [1]. Крім того договір містив ряд пунктів, які розходились з попередніми позиціями Партії демократичного соціалізму, зокрема у питаннях фінансування общин і забезпеченні потрібних робочих місць.

Проте недоліки на коаліційному рівні на той час не викликали якогось ажитажу, адже ПДС вперше змогла виступити у якості владної сили. Цей факт спричинив і певне похваллення у пресі, адже фактично не пройшло ще й 10 років як діяльність СЕПН було припинено народом. Тепер виборці проклали шлях для спадкоємиці СЕПН ПДС до участі в уряді. Разом з цим у ФРН потрапила і колишня партійна еліта НДР [5].

Увійшовши до парламенту, окремі члени партійного ядра і керівництва вже зійшлися на думці, що партія остаточно піднялася на політичну сцену ФРН. Разом з цим вони намагалися перейняти спосіб мислення і дії старих німецьких політичних партій. Це врешті решт призвело до того, що відбувалися конфлікти між окремими членами партії і цілими групами.

Серед партійних осередків, платформ як завжди виокремлювалася група, яку представляли Грегор Гізі, Дітер Кляйн і Андре Брі. Вони все активніше прагнули до саморозвитку, намагаючись змінити діючу програму. Як завжди противагу їм представляли ліві сили всередині ПДС – Комуністична платформа, Марксистський форум. Вони захищали попередній партійний курс, який було закріплено програмою 1993 року [9, S.18].

На їх думку єдине, що змінилося у порівнянні з 1993 роком – це розвиток капіталізму, проти якого, на їх думку слід було активно боротися. Гізі і його прибічники бачили потребу у постійній зміні програми і політики ПДС, яка має слідувати тенденціям нового часу. Звісно, таким чином ПДС мала б також підтримувати інтерес до себе з боку їх коаліційних партнерів – Соціал-демократичної партії Німеччини.

На початку 1999 року, 16-17 січня у Берліні проходило перше засідання VI загальнопартійного з'їзду. Цей партійний з'їзд став одним із найконфліктніших за останній час. Одним із завдань була розробка нової партійної програми, що на тлі внутрішніх суперечок було нелегко.

Андре Брі, в одному зі своїх інтерв'ю зазначив, що ПДС наразі є неконкурентноспроможною, адже стара ліва гвардія всередині ПДС стримує її розвиток. Він також наголосив на тому, що той соціалізм, який існував у колишній НДР не заслуговує на те, аби його захищати [2].

Було вирішено створити комісію, що складається з 17 чоловік, у яку мають бути включені представники від лівих партійних об'єднань. І вже ця комісія мала вирішити чи потребує ПДС нову програму або достатньо буде внести зміни до існуючої. Це припинило на деякий час суперечки стосовно партійної програми, оскільки на порядок денний виходило питання про участь ПДС у наступних виборах до Європарламенту.

У березні 1999 року у Зулі відбулося друге засідання VI загальнопартійного з'їзду, яке було присвячено виборам до Європарламенту. На засіданні було проголошено позицію ПДС, яка виступала проти подальшої мілітаризації Євросоюзу. Позиція ПДС врешті решт виявилася досить дієвою і на виборах до Європарламенту ПДС здобула 5,8% голосів виборців і увійшла до складу Європарламенту, отримавши 6 мандатів [3].

Хоч вибори до Європарламенту і вселили у членів ПДС віру у свої сили, вони не змінили ходу дискусії навколо зміни партійної програми. Основним ідеологом правого крила ПДС залишався Грегор Гізі. Своє бачення політики ПДС він виклав у "12 тезах щодо політики сучасного соціалізму" [6]. Гізі вперше поставив себе у позицію агресивного опозиціонера, заявивши, що у разі неприйняття партією його тез, він стане чужим для неї. "12 тез" містили ряд провокаційних пунктів, які стосувалися висловлювань Карла Маркса або непрямо вказували на ідеали, які були притаманні комуністичним суспільствам, що не означало, що Гізі закликав до встановлення подібних режимів, проте у невідготовлених читачів це мало викликати певні підозри та непорозуміння.

Позиція Гізі мала значний вплив на інші політичні сили. Так, колишній бургомістр Берліну від СДПН висловився за створення коаліції з ПДС, Гізі зустрівся з Гельмутом Колем і Вольфгангом Шойбле – представниками ХДС [1, S.96].

Можна по різному оцінювати подібні дії. З однієї сторони, ПДС, здобувши певні важелі влади виявилась у багатьох випадках дійсно невідготовленою до участі у владних відносинах, забуваючи про свій статус опозиціонерів, який партія так активно пропагувала перед виборами 1998 року. З іншої – це була політика пристосування, яку підтримали інші політичні партії, які бачили, що владні дії ПДС вже відійшли від декларативного характеру і партійні осередки проводять свою політику спираючись на реальний стан речей а не на утопічні ідеї. Разом з цим ПДС постійно опинялася у ситуації, коли існувала загроза втратити своє обличчя, постійно підлаштовуючись під інші політичні сили.

Третє засідання VI загальнопартійного з'їзду, яке проходило з 7 по 9 квітня 2000 року у Мюнстері стало першим в історії Партії демократичного соціалізму, яке відбувалося на заході Німеччини. Її делегати виступали під загальним гаслом "Солидарність – чесність – майбутнє. Соціалістична опозиція".

На цьому засіданні, на третій день, відбулася ще одна визначна подія. Грегор Гізі виголосив промову, яку він оголосив останньою на з'їзді. Незадовго до цього Лотар Біскі оголосив, що більше не буде висувати свою кандидатуру на пост голови партії. За ним послідував і Грегор Гізі, який оголосив про своє небажання продовжувати головування у парламентській фракції ПДС. Таким чином найактивніший партійний функціонер і стратег залишив свій пост. Обидва політики пояснили свій вчинок тим, що дають простір для більш молодого покоління. [11]

Відтепер розпочався новий етап для ПДС. На першому засіданні VII партійного з'їзду у Котбусі, який проходив 14 жовтня 2000 року було офіційно обрано Габі Циммер новою головою партії. У своїй привітальній промові промови вона наголосила на тому, що ПДС не має йти шляхом розвитку партії Зелених, тобто шляхом відходження від власних ідеалів [1, S. 106].

На засіданні у Котбусі, Партія демократичного соціалізму фактично стала на новий шлях свого розвитку. Було оголошено "перемир'я" між внутрішніми партійними групами, а на чолі партії опинилися функціонери, які все ж таки підтримували просування ПДС у правому напрямку, а їх прихід до влади і проведення партійного з'їзду призупинили партійні суперечки, при цьому продовжуючи курс попереднього керівництва вправо.

Перша половина 2001 року стала ареною дебатів навколо нової програми партії, які припинилися менше ніж рік тому, і які могли призвести до нового конфлікту всередині ПДС. Наприкінці квітня Габі Циммер опублікувала новий проект програми, авторами якої були брати Андре і Міхаель Брі а також Дітер Кляйн. Напротивагу їм, на початку травня Моніка Бельцер, Екехард Ліберам і Вінфред Вольф другий проект програми Партії демократичного соціалізму.

ПДС не змогла представити своїм потенційним виборцям хоча б загальне уявлення про свої цілі і мету а також не пристосовувалася до постійних соціальних і культурних змін на сході Німеччини. Партія демократичного соціалізму дуже довго намагалася стати повноцінною народною партією на території ФРН і представляти собою альтернативу для тих виборців, які її шукають, а ставши такою альтернативою не змогла у повній мірі скористатися своєю позицією.

Перед виборами 2002 року опинилася у становищі, яке неможна охарактеризувати ані скрутним ані перспективним. Партія демократичного соціалізму існувала як третя за силою партія і постійно вдавалася до суперечок всередині партії і на політичній арені, але відсутність великих передвиборчих процесів і принципових

змін у партії не сприяла підтриманню інтересу до себе серед населення.

Габі Циммер намагалася знайти золоту середину між реформаторами і традиціоналістами, що призвело до того, що ПДС опинилася у нейтральній позиції, що не могло бути передумовою до успішної передвиборчої кампанії [10, S. 131].

Ще у листопаді 2000 року, одразу після партійного з'їзду у Котбусі, нове партійне керівництво висунуло вимогу до січня 2001 року підготувати проекти про основи і структури передвиборчої боротьби, про методи її фінансування. Щодо програми, то її мали ухвалити навесні 2002 року на партійній нараді.

Передвиборчу програму було викладено у документі під назвою "Лише справедливості гарантує майбутнє. Стратегія ПДС 2001/2002" і представлено на другому засіданні VII партійного з'їзду, який відбувся у жовтні 2001 року у Дрездені [12].

На початку 2002 року керівництво ПДС вважало, що партія є достатньо сильною, аби набрати не 6% а навіть 9% голосів і отримати щонайменше 7 мандатів, становище ПДС у якості третьої за силою партії залишалось непохитним, а на сході вона взагалі розглядалася як найсильніша політична організація.

Першу ж репетицію виборів Партія демократичного соціалізму провалила. У квітні 2002 року було проведено вибори до федеративного земельного парламенту у Захсен-Ангальті. Попри те, що ПДС разом з СДПН пройшли до парламенту, Партія демократичного соціалізму значно погіршила своє ситановище у порівнянні з 1998 роком.

Головний стратег передвиборчої кампанії Бартш не вбачав у подібних результатах ніякого негативу і продовжував стверджувати, що програму завершено, проте для голови партії Габі Циммер було зрозуміло, що партія, у своєму прагненні до влади, втрачає політичне обличчя. З однієї сторони було підкріплено подальшу мету ПДС позиціонувати себе як опозиційну партію, з іншої вона все ще була задіяна в урядах і припиняти свою участь у них їй не хотілося [10, S. 137].

Ситуація на загальнополітичній арені Німеччини перед виборами постійно змінювалася. Зараз ПДС вже не могла просто йти у опозицію до всіх. Слід було постійно озиратися по сторонам, зокрема звертати свою увагу на СДПН і корегувати свої дії по відношенню до СДПН. Як вже зазначалося, ХДС на той час вже висунула свого головного кандидата – Едмунда Штойбера. Було також цілком зрозуміло, що парламентська фракція ПДС не буде віддавати за нього свої голоси, у якості бундесканцлера, хоча про повну підтримку Герхарда Шрьодера теж нічого прямо не говорилося. Грегор Гізі у своїй публікації висловився так, що "необирання Штойбера є вибором ПДС" [7].

Влітку 2002 року відбулася зміна стратегії у лавах СДПН, що могла потягнути за собою погіршення передвиборчого становища ПДС. СДПН висловилося за підтримку роботодавців і невисловила ніякої конкретики щодо можливої червоно-зеленої коаліції. Сама ж ПДС у цей час замість того аби розвивати свою передвиборчу кампанію (на зразок кампаній 1994 і 1998 років), сконцентрувалася на діях СДПН, що не дозволило надати власній кампанії якогось істотного імпульсу. Соціал-демократична партія, у свою чергу, ніяк відкрито не демонструвала свої відносини з ПДС, тому партія не змогла постійно привертати до себе увагу з боку преси. Ніяк не змінив існуючого становища і відхід Грегора Гізі з поста сенатора у Берліні, який було пов'язано з аферою, до якої його було втягнуто. Журнал "Більд" виявив, що Грегор Гізі використовував належні йому (через його посаду) години польотів у приватних

цілях. Хоча саму відставку керівник кампанії Бартш прокоментував як таку, яка не має належного впливу на стан ПДС і яка є лише переміщенням політичних кадрів всередині партії.

У жовтні Соціал-демократи розпочали нову стадію своєї політичної кампанії, яка була пов'язана з введенням військ до Іраку, проти якого вони активно виступали. Таким чином СДПН потроху почала здобувати статус антимілітаристської, у зв'язку з чим поставало питання про доцільність вибору ПДС, якщо навіть Соціал-демократична партія виступає проти війни. Звісно, ПДС вже більше 17 разів виступала у парламенті проти будь-яких військових дій, але СДПН змогла відібрати у ПДС ще один козир.

Іншою подією, яку могла використати ПДС у своїй передвиборчій кампанії стала повинь у східній Німеччині. Але знов таки, саме СДПН, а точніше діяльність Шрьодера змогла відібрати першість. Під час подолання наслідків повині, Шрьодер отримав можливість показати себе у якості талановитого менеджера, який піклувався про добробут своїх громадян. ПДС, хоч і закликала до солідарності з постраждалими, але Габі Циммер не хотіла робити національну катастрофу інструментом у політичних протистояннях [4].

У серпні було проведено конференцію керівника передвиборчої кампанії. Соціальні опитування відображали досить хитку позицію ПДС. Замість очікуваних 6% партія набирала 4%, а про заявлену кількість мандатів вже не могло йти мови. Відтепер, опинившись у скрутному становищі, ПДС відкрито йшла на коаліцію з Соціалдемократами, стверджуючи, що лише у такому варіанті у СДПН будуть шанси увійти до уряду, що викликало відхилення подібних заяв зі сторони самої СДПН [10, S. 130-131].

Так, за місяць до виборів Партія демократичного соціалізму почала робити спроби виправити своє становище, намагаючись подати себе як партію, яка не дасть Штойберу поєднати пост Бундесканцлера. Мало того, ПДС пішла на більш рішучі дії, наприкінці серпня представники ПДС виступили з позицією, що якщо буде

вибір між Шрьодером і Штойбером, а Соціал-демократи зможуть зупинити участь німецьких збройних сил у війні в Іраку, то ПДС буде готова віддати свої голоси у парламенті за Шрьодера [10, S. 130-131].

На виборах до німецького парламенту, які відбулися 22 вересня 2002 року ПДС, у порівнянні з 1998 роком погіршила свій результат на 1,1 відсоток, здобувши лише 4,3% голосів виборців (див. Додаток 6). Замість запланованих семи, ПДС здобула лише 2 прямих мандати у Берліні. Таким чином здобувши лише двох представників у парламенті – Петру Рау та Гезіне Лютцш.

Вибори стали для ПДС повною поразкою. Показово, що найактивніше посприяли поразці ПДС саме ті землі, у яких ПДС брала участь в урядах аби підтримувала уряд під керівництвом СДПН. Це були Берлін, Саксонія-Анхальт і Мекленбург-Передня Померанія. Можна сказати, що здобувши успіх на виборах 1998 року Партія демократичного соціалізму через внутрішні суперечки, зміну керівництва, непродуманість своєї стратегії втратила здобуті позиції, що наочно показали вибори 2002 року.

1. Behrend, Manfred. Eine Geschichte der PDS. Von der zerbrockelnden Staatspartei zur Linkspartei/M. Behrend. – ISP-Köln: 2006. – 219 S. 2. Andre Brie: PDS hat strategische Defizite // Berliner Zeitung. – 2/3.1.1999. – S.5. 3. Wahl zum 14. Deutschen Bundestag am 27. September 1998 // <http://www.bundeswahlleiter.de/europawahl98.html>. 4. Chronik der PDS // http://archiv2007.sozialisten.de/partei/geschichte/view_html?zid=35814&bs=1&n=0. 5. "Der kurze Marsch zur Macht" // Der Spiegel. N43. – 1998. – S. 38-41. 6. Gerechtigkeit ist modern. Eine notwendige Antwort auf Gerhard Schröder und Tony Blair. Gregor Gysi: Zwölf Thesen für eine Politik des modernen Sozialismus // <http://www.glasnost.de/pol/gysiblair.html>. 7. Gysi, Gregor: Jetzt machen wir wieder Politik! // Politik in Deutschland. – № 22.-2002. 8. Neu, Viola. Das Janusgesicht der PDS : Wähler und Partei zwischen Demokratie und Extremismus /V. Neu. – 1. Aufl. Baden-Baden : Nomos, 2004. – 289 S. 9. Neugebauer, Gero. Wahlkampf und Bündnispolitik der PDS/G. Neugebauer. – Opladen : Leske + Budrich , 1996. – 245 S. 10. Neller, Katja Thaidigsmann, Isabell. Wer wählt die PDS? // Die Bundestagswahl 2002. Analysen der Wahlergebnisse und des Wahlkampfes. 11. PDS-Parteitag in Münster // <http://www.vsp-vernetzt.de/soz/000806.htm>. 12. Parteitagsbeschlüsse der Linkspartei.PDS von 1989 bis 2007 // <http://www.die-linke.de/index.php?id=1123>

Надійшла до редколегії 05.06.09

А. Сергієнко, асп.

ЦЕРКОВНІ ЗМІНИ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В 60-70-Х РОКАХ ХІХ СТОЛІТТЯ

Аналізуються церковні зміни в Російській імперії в 60-70-х роках ХІХ століття

There are analysed the church changes in the Russian empire in 60-70-th of the XIX century in this article

Друга половина ХІХ ст. в історії Російської імперії була ознаменована кардинальними політичними та суспільними змінами. Правління Олександра ІІ прийнято, в більшості, називати періодом "Великих реформ". Не будучи реформатором за покликанням чи темпераментом, Олександр ІІ став ним у відповідь на потреби часу. [4]

Перетворення, що давно називали, розпочалися з селянської реформи 1861 р., котра дала поштовх до проведення інших реформ. Є цілком природний інтерес до цього періоду історії з боку науковців, які ретельно досліджували зміст основних реформ (судова, земська, війська, освітня та ін.): їх причини, підготовку, реалізацію та підсумки.

Варто відзначити, що з історії Російської Православної Церкви написаний не один десяток праць. Підходи до вивчення проблеми, яка нас цікавить, змінювались і багато в чому залежали від зміни ідеології та кола джерел для дослідження. З ідеологічними трансформаціями, оновленням та розширенням джерельної бази, змінювався і характер оцінок дослідників стосовно змін в церковному житті 60-70-х років ХІХ. Слід відзначити, що дане питання знайшло своє відображення, в більшій чи меншій мірі, як в загальних працях з історії Російської Православної Церкви (Преображенський І., Рунке-

вич С.Г., Знаменський П.В., Смолич І.К)[17] так і в працях присвячених визначеним аспектам з церковного життя. Оскільки самі нововведення не виносились на загальний розгляд, і не було прямих публікацій програм, більшість дослідників сприймали зміни в Церкві як окремі перетворення не пов'язані між собою. Тому, питання церковної реформи на сьогоднішній день залишається відкритим та актуальним для сучасної науки.

В даній статті ставиться за мету з'ясувати причини, початок, хід та результати церковного реформування 60-х–70-х років ХІХ століття в Російській імперії.

Тотальний контроль держави над життям Церкви був основною рисою церковно-державних відносин в Російській імперії ХІХ століття. Церква стала інструментом державної політики, а Синод та обер-прокурор відігравали роль зв'язкової ланки між ними.

В суспільстві, в пресі розгорались дискусії про роль духовенства в державі, виборність в Церкві, необхідність зборів єпископів та реформу церковного суду. З'являються праці, як світських осіб так і духовенства, котрі присвячені становищу духовенства в Російській імперії [2].